

Urszula Szczęch

ORCID 0000-0002-0439-281X

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
urszula.szczzech@interia.pl.

DOI: 10.34888/ppw.2021.291-309

TAJEMNICA SPOWIEDZI I TAJEMNICA ZAWODOWA DUCHOWNYCH WE WŁOSKIEJ PROCEDURZE KARNEJ ORAZ KODEKSIE KARNYM

WPROWADZENIE

Historia sakramentu pokuty i pojednania zaczyna się od Jezusa Chrystusa. Jezus nie tylko głosił ewangelię, wzywał do nawrócenia, uzdrawiał, wskrzeszał i wyrzucał złe duchy, ale również udzielał odpuszczenia grzechów. Czynił tak, ponieważ dana Mu była wszelka władza w niebie i na ziemi¹. Po śmierci i zmartwychwstaniu tę boską władzę przebaczenia grzechów przekazał swoim następcom: „Wieczorem owego pierwszego dnia tygodnia, tam gdzie przebywali uczniowie, choć drzwi były zamknięte z obawy przed Żydami, przyszedł Jezus, stanął pośrodku i rzekł do nich: *Pokój wam!* A to powiedziawszy, pokazał im ręce i bok. Uradowali się zatem uczniowie ujrawszy Pana. A Jezus znowu rzekł do nich: *Pokój wam! Jak Ojciec Mnie posłał, tak i Ja was posyłam.* Po tych słowach tchnął na nich i powiedział im: *Weźmijcie Ducha Świętego! Którym odpuszcicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane*”².

W tradycji chrześcijańskiej sakrament odpuszczenia grzechów często związany jest z posługą kierownictwa duchowego. Spotkanie ze spowiednikiem i kierownikiem duchowym może być szansą na zrozumienie i uleczenie „choroby duszy”, może pomóc człowiekowi w konfrontacji z jego wymiarem transcendentnym oraz zrozumieć sens egzystencji³. Zarówno wyznanie grzechów w trakcie spowiedzi, jak i rozmowy mające miejsce podczas kierownictwa duchowego to sytuacje, w których człowiek mówi o najbardziej intymnych i osobistych sprawach swojego życia. Zrozumiałym jest, że prawo wewnętrzne Kościoła czy związku wyznaniowego zapewnia penitentowi ochronę przekazanych

1 Ewangelia wg Św. Mateusza [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wyd. Pallottinum, Poznań 2000, s. 1326.

2 Ewangelia wg Św. Jana [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wyd. Pallottinum, Poznań 2000, s. 1421.

3 Jan Paweł II, *Fides et ratio*, s. 92–99.

w ten sposób wiadomości. Pojawiają się pytania, czy na płaszczyźnie przepisów państwowych wierni mogą liczyć na podobne gwarancje. Jak wygląda ochrona tajemnicy spowiedzi oraz tajemnicy zawodowej duchownych na tle włoskich zasad konstytucyjnych, włoskiej procedury karnej czy kodeksu karnego? Czy unormowania dotyczące tajemnicy spowiedzi i tajemnicy zawodowej duchownych obejmują, poza Kościołem katolickim, także inne Kościoły i związki wyznaniowe?

I. UNORMOWANIA KONSTYTUCYJNE REPUBLIKI WŁOSKIEJ A NIEZALEŻNOŚĆ KOŚCIOŁÓW I INNYCH ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

Źródłem i podstawą włoskiego porządku prawnego jest Konstytucja Republiki Włoskiej (*Costituzione della Repubblica Italiana*)⁴. W przywołanej ustawie zasadniczej uregulowane zostały kwestie ochrony wolności religijnej oraz instytucjonalne relacje pomiędzy państwem i związkami wyznaniowymi (*confessioni religiose*). Przepisy, odnoszące się do wzajemnych relacji państwa i związków wyznaniowych, znalazły swoje miejsce wśród zasad naczelnych (*principi fondamentali*) zawartych w tym akcie⁵. Unormowania dotyczące Kościoła katolickiego ujęto w art. 7⁶ konstytucji, a w art. 8⁷ – przepisy dotyczące pozostałych związków wyznaniowych.

Art. 7 konstytucji gwarantuje Kościołowi katolickiemu niezależność i suwerenność. Stanowi on, że państwo i Kościół katolicki są, każdy w swoim porządku, niezależne i suwerenne, a ich stosunki są regulowane przez Pakty Laterańskie. Potwierdzona na poziomie konstytucyjnym niezależność i suwerenność Kościoła katolickiego oznacza istnienie spraw należących do jego

4 Konstytucja uchwalona 22 grudnia 1947 r. nosi datę 27 grudnia 1947 r., czyli dnia jej promulgowania przez tymczasowego prezydenta republiki. W tym samym dniu konstytucja została ogłoszona w urzędowym organie publikacyjnym Włoch: *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana* (dalej: GU) Nr 298. Weszła w życie 1 stycznia 1948 r. Tekst w języku włoskim *Costituzione della Repubblica Italiana*, uwzględniający zmiany i uzupełnienia wprowadzone ustawami konstytucyjnymi opublikowanymi w GU, zamieszczony jest na stronie internetowej Senatu Republiki Włoskiej; Konstytucja Włoch, tłum. Zbigniew Witkowski, Warszawa 2004, zamieszczona na stronie internetowej <http://libr.sejm.gov.pl/tekoi/txt/konst/wlochy.html> [dostęp: 14 lipca 2020 r.].

5 P. Stanisławski, *Regulacja problematyki wyznaniowej w Konstytucji Republiki Włoskiej*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2013, nr 1, s. 136.

6 „Lo Stato e la Chiesa cattolica sono, ciascuno nel proprio ordine, indipendenti e sovrani. I loro rapporti sono regolati dai Patti Lateranensi. Le modificazioni dei Patti, accettate dalle due parti, non richiedono procedimento di revisione costituzionale”.

7 „Tutte le confessioni religiose sono egualmente libere davanti alla legge. Le confessioni religiose diverse dalla cattolica hanno diritto di organizzarsi secondo i propri statuti, in quanto non contrastino con l'ordinamento giuridico italiano. I loro rapporti con lo Stato sono regolati per legge sulla base di intese con le relative rappresentanze”.

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

wyłącznej kompetencji. Z powyższego wnosić należy, że przepisy państwowe nie są właściwym instrumentem regulowania spraw należących do własnego zakresu tego Kościoła⁸.

Szczególna pozycja podmiotu, jakim jest Kościół katolicki, wynika z faktu posiadania przez Stolicę Apostolską podmiotowości prawa międzynarodowego. Stąd też umowy zawierane z tym podmiotem mają status umów międzynarodowych⁹. Taki właśnie status ma Układ między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską z 18 lutego 1984 r. w sprawie rewizji Konkordatu Laterańskiego (*Accordo tra La Santa Sede e La Repubblica Italiana che apporta modificazioni al Concordato Lateranense*)¹⁰. Zasada niezależności i suwerenności obu podmiotów, sformułowana w art. 7 ust. 1 włoskiej ustawy zasadniczej oraz w konstytucji soboru watykańskiego II *Gaudium et spes* (nr 76)¹¹, znalazła tutaj, w art. 1, swoje potwierdzenie¹².

Na szczególną uwagę zasługuje, podobnie jak art. 7 konkordatu z 1929 roku, art. 4.4. omawianego układu¹³. Potwierdza on, że w sprawach należących do własnego zakresu Kościoła katolickiego przepisy państwowe nie posiadają mocy obowiązującej¹⁴.

Jednakowe traktowanie wobec prawa wszystkich związków wyznaniowych zostało zagwarantowane we wspomnianym już art. 8 konstytucji. Duży stopień autonomii gwarantuje tym podmiotom jego ust. 2. Daje on poszczególnym formacjom religijnym możliwość organizowania się według ich własnych statutów, jeśli zawarte tam normy nie wchodzą w konflikt z obowiązującym porządkiem prawnym¹⁵.

Aby zapewnić związkom wyznaniowym autonomię i niezależność, ustawodawca włoski przyjął zasadę konkretyzacji przepisów konstytucyjnych. Zawarte na podstawie tego klucza tzw. umowy dwustronne mają gwarantować wolność religijną w wymiarze nie tylko indywidualnym, ale i wspólnotowym. Regulują one poszczególne kwestie szczegółowe, istotne dla danego podmiotu. Normy

8 P. Stanisław, *Regulacja...*, dz. cyt., s. 144.

9 Tamże, s. 147 i nn.; K. Orzeszyna, *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Włoskiej*, „Przegląd Sejmowy” 2006, nr 2, s. 68 i nn.

10 *Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modifi cazioni al Concordato Lateranense*, GU 1985 Nr 85; AAS 75 (1985), s. 521–535; polskie tłumaczenie w „L'Osservatore Romano” 1984, marzec, s. 20–21. Zob. Układ między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie rewizji Konkordatu Laterańskiego, podpisany 18 lutego 1984 r. [w:] J. Krukowski, *Konkordaty współczesne. Doktryna, Teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995, s. 427 i nn.

11 *Gaudium et spes* [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 604 i nn.

12 M. Pietrzak, *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*, Warszawa 1999, s. 329.

13 „Gli ecclesiastici non sono tenuti a dare a magistrati o ad altra autorità informazioni su persone o materie di cui siano venuti a conoscenza per ragione del loro ministero”.

14 F. Finocchiaro, *Diritto ecclesiastico*, Bologna 2015, s. 432.

15 K. Orzeszyna, dz. cyt., s. 64.

układowe, przede wszystkim, zawierają deklarację poszanowania przez Republikę Włoską autonomii związku wyznaniowego, który zawarł z państwem stosowny układ¹⁶.

Opierając się na obowiązującym stanie prawnym i kierując się powyższą zasadą, w latach 1984–1993 wspomniane umowy dwustronne z państwem włoskim zawarli przedstawiciele Kościoła Waldensów, Chrześcijańskiego Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, Zgromadzenia Bożego, Unii Gmin Żydowskich, Chrześcijańskiej Unii Ewangelicko-Baptystycznej i Kościoła ewangelicko-luterańskiego¹⁷. Następnych pięć umów zostało podpisanych 4 kwietnia 2007 roku. Na liście znalazły się: Święta Prawosławna Archidiecezja Włoch i Egzarchat dla Europy Południowej, Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Kościół Apostolski we Włoszech, Włoski Związek Buddyjski (UBI) oraz Włoska Unia Hinduska. Po ponad ośmiu latach, 27 czerwca 2015 roku kolejną umowę dwustronną z państwem włoskim podpisał Włoski Instytut Buddyjski Soka Gakkai (IBISG). Na uchwalenie ustawy na podstawie zawartego porozumienia oczekuje jeszcze Stowarzyszenie „Kościół Anglii”¹⁸.

W aktach prawnych, uchwalonych na podstawie art. 8 ust. 3 włoskiej ustawy zasadniczej, poza szerokim uznaniem autonomii związków wyznaniowych określono obszary, w których wykluczona jest jakakolwiek ingerencja państwa. Do obszarów tych należy m.in. wyznaczanie osób sprawujących funkcje kultowe czy posługi religijne (*ministri, ministri di culto*). Ustalono, że jedynie związek wyznaniowy uprawniony jest do potwierdzania, że dana osoba pełni funkcję *ministri* czy *ministri di culto*. Powyższe mianowanie musi jednak uzyskać rządową aprobatę, aby mogło wywołać jakiegokolwiek skutki cywilne. Dzięki temu w niektórych porozumieniach wyraźnie zapewniono wszystkim osobom sprawującym funkcje kultowe (*ministri di culto*) prawo do zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedzieli się, sprawując swoją posługę duszpasterską¹⁹.

W tradycji żydowskiej nie ma praktyki spowiedzi usznej²⁰. Niezależnie od tego zawarta z Republiką Włoską umowa gwarantuje rabinom – duchowym przewodnikom społeczności żydowskiej – prawo do zachowania w tajemnicy wszystkiego, o czym się dowiedzieli, pełniąc swoją posługę²¹. Powyższy art. 3.1.

16 P. Stanisławski, *Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem i niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym*, Lublin 2007, s. 218 i nn.

17 K. Orzeszyna, dz. cyt., s. 62.

18 http://presidenza.governo.it/USRI/confessioni/intese_indice.html [dostęp: 22 kwietnia 2020 r.].

19 P. Stanisławski, *Porozumienia...*, dz. cyt., s. 218–226.

20 <https://ucei.it/> [dostęp: 14 lutego 2020 r.].

21 „Ai ministri di culto nominati dalle Comunità e dall’Unione a norma dello Statuto dell’ebraismo italiano è assicurato il libero esercizio del ministero. Essi non sono tenuti a dare a magistrati o altre autorità informazioni su persone o materie di cui siano venuti a conoscenza per ragione del loro ministero”; <http://presidenza.governo.it/USRI/confessioni/norme/89L101.html> [dostęp: 14 lutego 2020 r.].

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

ustawy z dnia 8 marca 1989 r., nr 101, został zaprojektowana na wzór art. 4.4. umowy z dnia 18 lutego 1984 r., zawartej między państwem włoskim a Kościołem katolickim. Przytoczone przepisy zawierają gwarancję, że duchowni nie są zobowiązani przekazywać urzędnikom sądowym bądź innym władzom informacji dotyczących osób lub spraw, do których poznania doszli z racji swego urzędu²².

II. TAJEMNICA SPOWIEDZI I TAJEMNICA ZAWODOWA DUCHOWNYCH
W KOŚCIELE KATOLICKIM ORAZ INNYCH ZWIĄZKACH WYZNANIOWYCH

W Kościele katolickim sakrament spowiedzi jest jednym z siedmiu sakramentów świętych. Kodeks prawa kanonicznego Kościoła katolickiego z 1983 r.²³ definiuje spowiedź jako akt, w którym penitent wyznaje uprawnionemu szafarzowi grzechy, wyrażając za nie żal i postanawiając poprawę. Przez rozgrzeszenie udzielone przez tegoż szafarza otrzymuje od Boga odpuszczenie grzechów (kan. 959). Odpowiednikiem powyższego kanonu w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich jest kan. 718²⁴.

Spowiedź jest indywidualna i integralna, a wraz z rozgrzeszeniem stanowi jedyny zwyczajny sposób, przez który wierny, świadomy grzechu ciężkiego, dostępuje pojednania z Bogiem i Kościołem (kan. 960). W odniesieniu do wiernych obrządków wschodnich unormowanie to brzmi identycznie (kan. 720). Z punktu widzenia prawa kanonicznego tajemnica spowiedzi ma charakter bezwzględny. Odpowiednie kanony zabraniają spowiednikowi, słowami lub w jakikolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny, w czymkolwiek zdradzić penitenta, stanowiąc tym samym o nienaruszalności tej tajemnicy (kan. 983 § 1: „Tajemnica sakramentalna jest nienaruszalna; dlatego nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta”). Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich także stanowi o nienaruszalności tej tajemnicy (kan. 733 § 1).

Spowiednik nie może również korzystać z wiadomości uzyskanych podczas spowiedzi, powodujących uciążliwość dla penitenta, nawet przy wykluczeniu wszelkiego niebezpieczeństwa wyjawienia (kan. 984 § 1). Kanon ten identycznie brzmi dla wiernych obrządków wschodnich (kan. 734 § 1).

²² F. Finocchiaro, dz. cyt., s. 432.

²³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983 r.), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.

²⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), s. 1033–1363.

Bezwzględny nakaz zachowania tajemnicy spowiedzi ma swoje źródło w ochronie godności człowieka „odrodzonego w Chrystusie”²⁵. Bezwzględność oznacza, że tajemnica ma charakter absolutny, permanentny i nienaruszalny. Kościół nie może dyspensować od tego nakazu, ponieważ forum sakramentalne wyłączone jest spod możliwości ingerencji człowieka²⁶. Tajemnicą spowiedzi objęte są nie tylko wyznane przez penitenta grzechy, ale wszystkie fakty i okoliczności towarzyszące spowiedzi²⁷. Każda próba podważenia powyższego stanowiska Kościoła w tym względzie stanowiłaby naruszenie świętości sakramentu i uwłaczała godności penitenta²⁸.

W przypadku naruszenia tajemnicy spowiedzi prawodawca kościelny przewiduje surowe sankcje karne, nie wyłączając ekskomuniki. Najwyższa kara (*latae sententiae*) przewidziana jest dla spowiednika, który bezpośrednio narusza tajemnicę spowiedzi (kan. 1388 § 1). Takie same konsekwencje przewidziano również dla duchownych Kościołów wschodnich (kan. 1456 § 1). Kara taka wymierzana jest przez sam fakt popełnienia przestępstwa i nie podlega przedawnieniu. Nie można jej też uniknąć nawet w przypadku niewszczęcia procesu²⁹.

W kontekście coraz częściej podejmowanych dyskusji na temat prawa do informacji, również tych dotyczących najbardziej prywatnych oraz poufnych sfer życia, Penitencjaria Apostolska przypomniała o absolutnej nienaruszalności pieczęci sakramentalnej, która nie dopuszcza żadnych wyjątków. Przesłębstwo złamania tajemnicy spowiedzi przez spowiednika podlega karze ekskomuniki, i to takiej, w którą popada się na mocy samego prawa. Tylko papież może z tej kary uwolnić i robi to właśnie za pośrednictwem Penitencjarii. Odwołanie do tego trybunału w takich sytuacjach jest konieczne i wynika z przepisów prawa³⁰.

W opublikowanym 29 czerwca 2019 r. dokumencie *Nota sull'importanza del foro interno e l'inviolabilità del sigillo sacramentale* zwrócono uwagę na świętość forum wewnętrznego i absolutną nienaruszalność pieczęci sakramentalnej. Podkreślono, że nie może być mowy, by w tym zakresie Kościół dostosował

25 B. W. Zubert, *Sacramentale sigillum inviolabile est* [w:] *Divina et humana. Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, A. Dębiński, W. Bar, P. Stanisławski (red.), Lublin 2001, s. 723.

26 Tamże, s. 728.

27 Zob. M. Pastuszko, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999, s. 399; T. Rakoczy, *Ochrona tajemnicy spowiedzi. Zakaz wyjawiania okoliczności uciążliwych dla penitenta*, „*Annales Canonici*” 2009, nr 3, s. 136–137.

28 B. W. Zubert, dz. cyt., s. 731.

29 Tamże, s. 733 i n.; J. Krukowski, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna* [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 4, Lublin 1987, s. 182.

30 K. Nykiel, *Penitencjaria Apostolska: Trybunał miłosierdzia w służbie Kościołowi*, „*Teologia i Moralność*” 2015, t. 10, nr 2.

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

swój własny porządek prawny do systemów cywilnych państw, w których funkcjonuje³¹.

Niezależnie od spowiedzi wierni niejednokrotnie korzystają z rozmów duszpasterskich i porad duchowych. Przekazywane w ten sposób informacje, mimo że nie są wyznaniem grzechów z intencją uzyskania rozgrzeszenia, często dotyczą najbardziej intymnych i osobistych sfer życia penitenta³². Kierownictwo duchowe należy w szczególny sposób do wewnętrznego forum pozasakramentalnego. W takiej rozmowie wierzący powierza własną drogę nawrócenia i uświęcenia konkretnemu kapłanowi. Powierzone w ten sposób informacje również domagają się ochrony. Wynika ona z prawa każdej osoby do poszanowania własnej intymności (kan. 220). Identyczne unormowania tej kwestii znajdziemy w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich (kan. 23).

Przedmiotem ochrony przywołanych kanonów jest prawo do ochrony własnej intymności oraz prawo do ochrony dobrej opinii i dobrego imienia, które jest najwyższą wartością moralną. Są to prawa naturalne, przysługujące każdemu człowiekowi i wynikające z przyrodzonej godności osoby ludzkiej. Dla ustawodawcy kodeksowego termin „intymność” jest pojęciem głębszym, bardziej osobistym niż „prywatność”, którym to pojęciem posługuje się ustawodawca państwowy. Ochrona prawa do poszanowania dobrego imienia oraz własnej intymności rodzi po stronie wszystkich innych osób oraz instytucji obowiązek poszanowania nienaruszalności tajników cudzego sumienia³³.

Słusznie więc wierni powinni oczekiwać od kapłana zachowania w tajemnicy tego wszystkiego, co usłyszał podczas takiej rozmowy, porady czy kierownictwa duchowego. Dlatego też tajemnicy zawodowej (duszpasterskiej) duchownych Kościoł gwarantuje szczególną poufność³⁴.

O wielkiej tradycji osobistego kierownictwa duchowego w życiu Kościoła pisał Ojciec Święty Jan Paweł II. W adhortacji apostolskiej *Pastores dabo vobis* z całą mocą podkreślił, że kierownictwo duchowe jest niezwykle ważnym elementem człowieka w jego drodze do świętości³⁵. Ojciec Pio postrzegał tę posługę wręcz jako wymóg ducha apostolskiego, którym powinien kierować się każdy kapłan. Sam miał ogromny szacunek do kierownictwa duchowego

³¹ http://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/index_it.htm [dostęp: 10 grudnia 2019 r.].

³² P. Majer, *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym* [w:] *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Kraków 2002, s. 83–123.

³³ *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, ksiąg. II: *Lud Boży*, t. 2, cz. 1, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 36 i nn.

³⁴ Nota sull'importanza del foro interno e l'inviolabilità del sigillo sacramentale (29 giugno 2019), http://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/index_it.htm [dostęp: 10 grudnia 2019 r.].

³⁵ *Pastores dabo vobis*, AAS 84 (1992), s. 657, *Posynodalna Adhortacja Apostolska do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, Rzym 1992, s. 40.

i dostrzegał jego konieczność. Był przekonany, że im dalej człowiek jest na drodze do doskonałości, tym bardziej potrzebuje pomocy kierownika³⁶. Taka misja wymaga więc szczególnej poufności, tajemnicy *ad extra*, oczekiwanej przez wiernych od kierowników duchowych.

Na przestrzeni wieków, zarówno wyznanie grzechów, jak i kierownictwo duchowe przyjmowało różne formy. W Kościołach i związkach wyznaniowych innych niż katolickie spowiedź sakramentalna jawi się jako wyjątek. Nierzadko spowiedź uszna jest opcjonalna albo wręcz niedopuszczalna. W takich wspólnotach jak te ostatnie trudno mówić o tajemnicy spowiedzi.

Na poszczególnych stronach internetowych najliczniejszych związków wyznaniowych działających dziś we Włoszech można znaleźć informacje dotyczące praktyk związanych ze spowiedzią. W Kościołach protestanckich spowiedź nie jest sakramentem rozumianym tak, jak w Kościele katolickim. Duchowny nie ma bezwzględnego obowiązku zachowania w tajemnicy tego, o czym dowiedział się podczas spowiedzi. Co więcej, uważa się, że spoczywa na nim moralny i prawny obowiązek doniesienia o przestępstwie, o którym powiedział mu penitent. Zawiadomić powinien właściwe organy lub ofiarę. Duchowny, który milczy, musi mieć na uwadze, że działa wbrew swojej obowiązkowi i czyni siebie odpowiedzialnym za to, że nie ujawnił przestępstwa³⁷.

Przyglądając się bliżej wspólnotom protestanckim, znajdziemy odstępstwa od tej reguły. W luteranizmie, podobnie jak w wielu innych Kościołach, podczas nabożeństwa, przed przystąpieniem do komunii, celebruje się obrzęd pokutny. Prywatna spowiedź nie jest wymagana. Jeżeli jednak do niej dochodzi, statut Luterskiego Kościoła Ewangelickiego stanowi, że duchowi przewodnicy wiernych z urzędu zobowiązani są do zachowania tajemnicy spowiedzi, nawet po zakończeniu stosunku służby³⁸.

Zgodnie z regułami Kościoła anglikańskiego spowiedź uszna nie jest obowiązkowa. Jednak wierni, którzy mają taką potrzebę, mogą zdecydować się na bardziej intymne i personalne wyznanie grzechów, czyli skorzystanie z sakramentu spowiedzi w konfesjonale. Wspólnota anglikańska z moralnego

³⁶ *Listy Ojca Pio, II Korespondencja z Raffaeliną Cerase (1914-1915)*, tłum. M.E. Nowak, Kraków 2019, s. 51 i nn.

³⁷ P. Alberici, *Eccezioni al dovere di testimonianza*, Torino 1910, s. 87 i nn.

³⁸ Art. 9.1. (Il Ministero di Culto): „I Pastori che hanno l’incarico di un ufficio pastorale hanno il diritto ed il dovere del pubblico annuncio del Vangelo con la Parola ed il Sacramento, della cura delle anime, dell’istruzione e dell’assunzione di incarichi di interesse comune affidati dalla CELI. Essi espletano il loro incarico in fedeltà ai voti dell’ordinazione ed in ottemperanza agli ordinamenti della CELI e della Comunità. Sono tenuti all’osservanza del segreto del confessionale e d’ufficio anche dopo il termine del rapporto di servizio”; <https://www.chiesaluterana.it/statuto-della-chiesa-luterana/> [dostęp: 6 lutego 2020 r.].

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

i religijnego punktu widzenia uznaje prywatną spowiedź za ważną formę życia duchowego³⁹.

W protestantyzmie, wraz z zanikiem spowiedzi usznej, wielkiego znaczenia nabrało nabożeństwo pokutne. Odprawiane jest przed przystąpieniem do komunii i obejmuje modlitwy, czytanie fragmentów biblijnych oraz śpiewanie hymnów. Dla wiernych ma to być czas pogłębionej refleksji i swobodnego rachunku sumienia.

W Kościele Waldensów nabożeństwo pokutne to część, której nie można pominąć. Modlitwy, czytanie fragmentów biblijnych i śpiewanie hymnów ma uświadomić wiernemu popełnione grzechy i wzbudzić za nie żal. Następnie pastor ogłasza przebaczenie, którego przez posługę kapłana udziela sam Bóg⁴⁰.

We wspólnocie mormońskiej przyjęto szczególną formę spowiedzi. Wyznanie grzechów, przewidziane przez proroka Józefa Smitha, może być dokonane kapłanowi albo bezpośrednio osobie poszkodowanej przez popełniony grzech. W przypadku takiej spowiedzi na duchownym spoczywa obowiązek zachowania w tajemnicy wszystkiego, co usłyszał podczas wyznania grzechów dokonanego przez członka Kościoła⁴¹.

W Towarzystwie Strażnica spowiedź jest krytykowana. Niezależnie od tego zachęca się swoich głosicieli do wyznawania poważnych grzechów starszym w zborze. Zauważyć należy, że starszy szafarz ma możliwość odmowy składania zeznań, jeśli czuje się moralnie zobowiązany do zachowania tajemnicy spowiedzi⁴².

III. PRAWO DUCHOWNYCH DO ODMOWY SKŁADANIA ZEZNAŃ ZE WZGLĘDU NA WIĄŻĄCĄ TAJEMNICĘ

Uzupełnienie unormowań dotyczących tajemnicy związanej z posługą duchownych i zawartych w państwowo-kościelnych aktach dwustronnych stanowią przepisy włoskiego kodeksu postępowania karnego (*Codice di procedura penale*)⁴³ i włoskiego kodeksu karnego (*Codice penale*)⁴⁴.

³⁹ <https://www.allsaintsrome.org/> [dostęp: 5 lutego 2020 r.]; P. Kantyka, *Pokuta w refleksji teologicznej Kościoła anglikańskiego* [w:] *Pokuta dzisiaj. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Teologiczne Oddział w Radomiu 27 kwietnia 2010*, J. Wojtkuna (red.), Kraków 2010, s. 41–51; S. Nowosad, *Grzech, pokuta i spowiedź z perspektywy protestanckiej*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 2014, nr 2, s. 37–65.

⁴⁰ <https://www.chiesavaldese.org/index.php> [dostęp: 30 stycznia 2020 r.].

⁴¹ <https://it.chiesadigesucristo.org/> [dostęp: 7 lutego 2020 r.].

⁴² <https://www.jw.org/it/> [dostęp: 12 lutego 2020 r.].

⁴³ Kodeks postępowania karnego, wprowadzony na mocy Dekretu Prezydenta Republiki z 22.09.1988 r., nr 447, GU 1988 Nr 250.

⁴⁴ Kodeks karny, zwany również kodeksem Rocco od nazwiska Ministra Sprawiedliwości, wprowadzony na mocy Dekretu królewskiego z 19.10.1930 r., nr 1398, *Gazzetta Ufficiale* 1930 Nr 251.

Ochrona, przewidziana w powyższych ustawach, obejmuje nie tylko wiadomości pozyskane przez duchownego (art. 200 kodeksu postępowania karnego)⁴⁵, ale wszelkie inne dowody będące w jego posiadaniu z racji piastowanego urzędu czy stanowiska (art. 256 kodeksu postępowania karnego)⁴⁶.

Przepisy te stanowią, że duchowni nie tylko nie mogą być zobowiązani do składania zeznań, ale mogą również odmówić dostarczenia, na wezwanie sądu, wszelkich innych dowodów będących w ich posiadaniu z racji piastowanego urzędu czy stanowiska. Pisemne oświadczenie kapłana o obowiązującej go tajemnicy jest wystarczającą przesłanką odstąpienia od wymogu dostarczenia przez niego posiadanych dowodów czy ujawnienia wiadomości⁴⁷.

Sędzia, jeśli ma powody, by kwestionować zasadność złożonego oświadczenia, zarządza niezbędne dochodzenie (art. 200 ust. 2 kodeksu postępowania karnego)⁴⁸. Taka kontrola z jednej strony ma na celu ustalenie, czy istnieją przesłanki, które pozwalają świadkowi powstrzymać się od zeznań; z drugiej strony upewnienie się, że rzeczywiście przysługuje mu ochrona tajemnicy zawodowej. Przy ustalaniu powyższych faktów sąd może wziąć pod uwagę również przesłanki natury logicznej, bez konieczności odwoływania się do

45 Art. 200 (Segreto professionale): „1. Non possono essere obbligati a deporre su quanto hanno conosciuto per ragione del proprio ministero, ufficio o professione, salvi i casi in cui hanno l'obbligo di riferirne all'autorità giudiziaria:

- a) i ministri di confessioni religiose, i cui statuti non contrastino con l'ordinamento giuridico italiano;
- b) gli avvocati, i procuratori legali, i consulenti tecnici e i notai;
- c) i medici e i chirurghi, i farmacisti, le ostetriche e ogni altro esercente una professione sanitaria;
- d) gli esercenti altri uffici o professioni ai quali la legge riconosce la facoltà di astenersi dal deporre determinata dal segreto professionale.

2. Il giudice, se ha motivo di dubitare che la dichiarazione resa da tali persone per esimersi dal deporre sia infondata, provvede agli accertamenti necessari. Se risulta infondata, ordina che il testimone deponga.

3. Le disposizioni previste dai commi 1 e 2 si applicano ai giornalisti professionisti iscritti nell'albo professionale, relativamente ai nomi delle persone dalle quali i medesimi hanno avuto notizie di carattere fiduciario nell'esercizio della loro professione. Tuttavia se le notizie sono indispensabili ai fini della prova del reato per cui si procede e la loro veridicità può essere accertata solo attraverso l'identificazione della fonte della notizia, il giudice ordina al giornalista di indicare la fonte delle sue informazioni”.

46 Art. 256 (Dovere di esibizione e segreti): „1. Le persone indicate negli artt. 200 e 201 devono consegnare immediatamente all'autorità giudiziaria, che ne faccia richiesta, gli atti e i documenti, anche in originale se così È ordinato, e ogni altra cosa esistente presso di esse per ragioni del loro ufficio, incarico, ministero, professione o arte, salvo che dichiarino per iscritto che si tratti di segreto di Stato ovvero di segreto inerente al loro ufficio o professione.

2. Quando la dichiarazione concerne un segreto di ufficio o professionale, l'autorità giudiziaria, se ha motivo di dubitare della fondatezza di essa e ritiene di non potere procedere senza acquisire gli atti, i documenti o le cose indicati nel comma 1, provvede agli accertamenti necessari. Se la dichiarazione risulta infondata, l'autorità giudiziaria dispone il sequestro”.

47 Tamże.

48 Art. 200 (Segreto professionale): „2. Il giudice, se ha motivo di dubitare che la dichiarazione resa da tali persone per esimersi dal deporre sia infondata, provvede agli accertamenti necessari. Se risulta infondata, ordina che il testimone deponga”.

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

procedur⁴⁹. Jeżeli odmowa udostępnienia rzeczy, które mogą stanowić dowód w sprawie, okazuje się nieuzasadniona, sąd zajmuje te rzeczy (art. 256 ust. 2 kodeksu postępowania karnego)⁵⁰.

Obowiązek zachowania tajemnicy, przewidziany w art. 200 i art. 256 kodeksu postępowania karnego, dotyczy nie tylko duchownych katolickich i ich posługi jako duszpasterzy czy spowiedników. Tyczy się także duchownych innych wyznań, a informacje uzyskane przez nich z racji sprawowanych urzędów także podlegają ochronie⁵¹.

W przypadku wyznań religijnych, których statuty nie są sprzeczne z włoskim systemem prawnym, decyzja o ujawnieniu wiadomości uzyskanych w związku z pełnioną przez siebie funkcją należy do duchownych. Każdą taką decyzję powinna poprzedzić ocena sytuacji dokonana zgodnie z sumieniem i z przyjętymi w danym związku wyznaniowym unormowaniami⁵².

Nie zawsze jednak decyzje duchownych co do tego, czy treści przekazane przez rozmówcę należą do grupy wiadomości objętych tajemnicą czy też nie, spotykają się z aprobatą. Są sytuacje, w których rozróżnienie może nie być łatwe⁵³. Pojawiające się w tej kwestii spory rozstrzygają sądy.

14 lutego 2017 roku Sąd Najwyższy Republiki Włoskiej orzekł w takiej sprawie⁵⁴. Wyrok miał odpowiedzieć na pytanie, czy treść rozmowy kapłana miejscowego Kościoła z młodą dziewczyną powinna być objęta tajemnicą, czy też duchowny zobowiązany był zgłosić fakty, o których się dowiedział, odpowiednim władzom. Rozmówczyni zwierzyła się duchownemu, że od 13. roku życia jest ofiarą powtarzającej się przemocy grupowej.

Sprawa, zanim została złożona w Sądzie Najwyższym, toczyła się przed sądem w Palmi, gdzie wyrokiem z 10 grudnia 2012 r. uznano bezzasadność zachowania w tajemnicy przez duchownego powyższych faktów. Podobne stanowisko zajął Sąd Apelacyjny w Reggio Calabria, który wykluczył istnienie sytuacji chronionych tajemnicą, zgodnie z art. 4 układu między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie rewizji Konkordatu Laterańskiego. Uznał, że w rozpatrywanej sytuacji nie chodziło o zwierzenia obejmujące sferę duchową i orzeczeniem z dnia 8 marca 2016 r. podtrzymał wcześniejszy wyrok.

⁴⁹ D. Milani, *Segreto, libertà religiosa e autonomia confessionale*, Lugano 2008, s. 106.

⁵⁰ Art. 256 (Dovere di esibizione e segreti): „2. Quando la dichiarazione concerne un segreto di ufficio o professionale, l'autorità giudiziaria, se ha motivo di dubitare della fondatezza di essa e ritiene di non potere procedere senza acquisire gli atti, i documenti o le cose indicati nel comma 1, provvede agli accertamenti necessari. Se la dichiarazione risulta infondata, l'autorità giudiziaria dispone il sequestro”.

⁵¹ F. Finocchiaro, dz. cyt., s. 433.

⁵² D. Milani, dz. cyt., s. 105.

⁵³ A. Licastro, *I ministri di culto nell'ordinamento giuridico italiano*, Milano 2005, s. 370.

⁵⁴ Corte di Cassazione, sezione VI penale, wyrok z dnia 14 lutego 2017 r., nr 6912.

Sąd Najwyższy, po przeanalizowaniu materiału dowodowego zgromadzonego podczas procesu, utrzymał w mocy wyrok sądu apelacyjnego. W uzasadnieniu podniósł, że zarówno art. 4 układu między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską, jak i art. 200 kodeksu postępowania karnego nie oznaczają, że tajemnicą można objąć każdą informację przekazaną duchownemu⁵⁵.

Ochrona przewidziana w ustawodawstwie dotyczy tylko tej wiedzy, która została nabyta w sferze działań związanych z wykonywaniem posługi religijnej. Tajemnica obejmuje więc treści przekazane duchownemu w ramach jego posługi związanej ze sferą wiary, a nie ze sferą działalności społecznej, także zazwyczaj przez niego wykonywanej⁵⁶.

Sąd każdej z instancji, które rozpatrywały powyższy problem, nie kwestionował zasadności ochrony tajemnicy spowiedzi ani tajemnicy zawodowej duchownych. Jeżeli nie ma sporu co do intencji rozmówcy i okoliczności, w jakich duszpasterzowi została przekazana wiedza, ochrona jest zagwarantowana. W doktrynie wyrażany jest pogląd, że rozmowa z kapłanem nie musi być poprzedzona zastrzeżeniem poufności⁵⁷.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że gwarancje przewidziane w art. 200 kodeksu postępowania karnego obejmują również dochodzenia wstępne⁵⁸.

Ochrona posiadanych informacji rozciąga się także na osoby, które swojemu obrońcy albo jego zastępcy przekazały już stosowne wiadomości dotyczące sprawy. W trakcie procesu prokurator⁵⁹ ma możliwość przesłuchania osób mogących mieć wiedzę co do okoliczności dotyczących dochodzenia, z zastrzeżeniem, że nie może zadawać pytań, które zostały już zadane przez obrońców.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ A. Licastro, dz. cyt., s. 371 i nn.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ D. Milani, dz. cyt., s. 107 i nn.

⁵⁹ W Republice Włoskiej przepisy ustawy zasadniczej dotyczące prokuratury znalazły swoje miejsce w tytule IV „Sądownictwo”. Prokurator, w ramach struktury władzy sądowniczej, działa jako jeden z organów wymiaru sprawiedliwości. Stanowi o tym art. 107 Konstytucji Republiki Włoskiej *in fine*, art. 108 ust. 2 oraz art. 112. Art. 107: „I magistrati sono inamovibili. Non possono essere dispensati o sospesi dal servizio ne’ destinati ad altre sedi o funzioni se non in seguito a decisione del Consiglio superiore della magistratura, adottata o per i motivi e con le garanzie di difesa stabilite dall’ordinamento giudiziario o con il loro consenso. Il Ministro della giustizia ha facoltà di promuovere l’azione disciplinare. I magistrati si distinguono fra loro soltanto per diversità di funzioni. Il pubblico ministero gode delle garanzie stabilite nei suoi riguardi dalle norme sull’ordinamento giudiziario”; art. 108: „Le norme sull’ordinamento giudiziario e su ogni magistratura sono stabilite con legge. La legge assicura l’indipendenza dei giudici delle giurisdizioni speciali, del pubblico ministero presso di esse, e degli estranei che partecipano all’amministrazione della giustizia”; art. 112: „Il pubblico ministero ha l’obbligo di esercitare l’azione penale”. W procesie karnym art. 112 wprost nakłada na prokuratorę obowiązek wszczynania postępowania. W literaturze pojawia się więc pogląd, że w Republice Włoskiej obok sądownictwa orzekającego (*magistratura giudicante*) funkcjonuje sądownictwo śledcze (*magistratura requirente*), tworzone przez prokuratorę (*pubblico ministero*); zob. Z. Witkowski, *Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch*, Toruń 2004, s. 333 i nn.

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

Pytania prokuratora nie mogą także dotyczyć udzielonych odpowiedzi (art. 362 kodeksu postępowania karnego)⁶⁰.

Do grona osób objętych powyższym unormowaniem zaliczają się również duchowni. Art. 362 wskazuje wprost, że obowiązują tu postanowienia art. 200 kodeksu postępowania karnego. Ponadto możliwość odmowy współpracy duchownych z urzędnikami sądowymi bądź innymi władzami gwarantowany jest przez art. 4 ust. 4 konkordatu⁶¹.

IV. PRZESTĘPSTWO UJAWNINIENIA WIĄŻĄCEJ TAJEMNICY

Duchowny, wezwany jako świadek, ma obowiązek odmówić składania zeznań, jeśli jest przekonany, że wiadomości, o które zostanie zapytany, powinny być przez niego zachowane w tajemnicy. Obowiązek ten mógłby być uchylony, gdyby tajemnica nie była zapieczętowana przez sakrament i powiernik uwolnił go od obowiązku jej zachowania⁶². Podkreślić należy, że zwolnienie przez powiernika z tajemnicy przekazanej kapłanowi nie zobowiązuje go do składania zeznań ani do komunikowania tego, o czym dowiedział się w związku ze swoją posługą⁶³.

Duchowny, który ma możliwość powstrzymać się od ujawnienia informacji uzyskanych podczas sprawowania swojej funkcji, zdradza je bez uzasadnionej przyczyny, naraża się na odpowiedzialność karną sięgającą nawet do roku pozbawienia wolności (art. 622 kodeksu karnego)⁶⁴. Ustawodawca, w przytoczonym art. 622 kodeksu karnego, odpowiedzialnością karną obejmuje każdego, kto ujawnia wiedzę zdobytą w związku z pełnionym przez siebie urzędem. W piśmiennictwie podkreśla się, że norma ta bardziej niż do jakichkolwiek innych podmiotów ma zastosowanie do duchownych⁶⁵.

60 Art. 362 (Assunzione di informazioni): „1. Il pubblico ministero assume informazioni dalle persone che possono riferire circostanze utili ai fini delle indagini. Alle persone già sentite dal difensore o dal suo sostituto non possono essere chieste informazioni sulle domande formulate e sulle risposte date. (1) Si applicano le disposizioni degli articoli 197, 197-bis, 198, 199, 200, 201, 202 e 203. (2) (1) Periodo inserito dall'art.9, L. 7 dicembre 2000 n.397 in G.U. n.2 del 3 gennaio 2001. (2) Periodo sostituito dall'art. 13, comma 2, L. 1 marzo 2001 n.63 in G.U. n. 68 del 22 marzo 2001 [il testo precedente era: Si applicano le disposizioni degli artt. 197, 198, 199, 200, 201, 202 e 203.]”

61 A. Licastro, dz. cyt., s. 559.

62 F. Finocchiaro, dz. cyt., s. 434.

63 Zob. D. Milani, dz. cyt., s. 124 i nn.

64 Art. 622 (Rivelazione di segreto professionale): „Chiunque, avendo notizia, per ragione del proprio stato o ufficio, o della propria professione o arte, di un segreto, lo rivela, senza giusta causa, ovvero lo impiega a proprio o altrui profitto, è punito, se dal fatto può derivare nocumento, con la reclusione fino a un anno o con la multa da euro 30 a euro 516. La pena è aggravata se il fatto è commesso da amministratori, direttori generali, dirigenti preposti alla redazione dei documenti contabili societari, sindaci o liquidatori o se è commesso da chi svolge la revisione contabile della società. Il delitto è punibile a querela della persona offesa”.

65 F. Finocchiaro, dz. cyt., s. 434; A. Licastro, dz. cyt., s. 368.

Tajemnica zawodowa obowiązuje kapłana nawet w sytuacji, gdy informacje, o których mowa, zostały ujawnione w zeznaniach sądowych. W doktrynie przyjmuje się, że publikacja orzeczenia nie usprawiedliwia wyjawienia tajemnicy⁶⁶.

W literaturze przedmiotu zauważa się, że tajemnica nie stanowi celu samego w sobie, ale jest środkiem ochrony interesów klienta, które mogłyby doznać uszczerbku w wyniku nieuprawnionego ujawnienia informacji. Podstawą ochrony przewidzianej przez ustawodawcę w art. 622 kodeksu karnego jest obrona obywatela przed rzeczywistą, ale również przed potencjalną szkodą, nie tylko majątkową, ale każdą inną, która mogłaby wystąpić w konsekwencji ujawnienia wiadomości⁶⁷.

Ustawodawca włoski nie pominął również uregulowań dotyczących zeznań świadków, którzy poufne wiadomości pozyskali od osób trzecich. Przepisy włoskiej procedury karnej (art. 195 ust. 6 kodeksu postępowania karnego) zabraniają przesłuchiwanie tych, którzy weszli w posiadanie informacji objętych tajemnicą od podmiotów określonych w art. 200 tego kodeksu⁶⁸. Wyjątkiem jest sytuacja, w której świadek wcześniej znał te fakty lub w inny sposób uzyskał o nich wiedzę. W ten sposób wprowadza się rodzaj ochrony prewencyjnej, która uniemożliwia sędziemu przesłuchanie tego rodzaju świadków. Jest to okoliczność z jednej strony wzmacniająca ochronę informacji przewidzianą przez art. 200 kodeksu postępowania karnego, z drugiej zaś strony podkreślająca, że decyzja o jej ujawnieniu zależy wyłącznie od depozytariusza tajemnicy. Zauważyć należy, że zakaz zawarty w art. 195 ust. 6 kodeksu postępowania karnego nie dotyczy wiedzy, w której posiadanie świadek wszedł, korzystając ze źródeł innych niż podmioty określone w art. 200 tegoż kodeksu⁶⁹.

Powyzszą ochronę prawodawca włoski wzmocnił art. 191, w którym ustanowił, że dowody uzyskane z naruszeniem prawa są bezużyteczne. Odrzucenie dowodu uzyskanego bezprawnie przewidziano na każdym etapie procedury i następuje ono z urzędu⁷⁰.

We włoskim kodeksie karnym znajdziemy również przepisy, w których ustawodawca zobowiązuje obywatela do ujawnienia odpowiednim władzom posiadanych wiadomości o przestępstwie. Osoba, słysząc o zbrodni przeciwko państwu, za które prawo ustanawia dożywotnie pozbawienie wolności, ma obowiązek natychmiastowego powiadomienia właściwego organu. Brak takiego

⁶⁶ F. Finocchiaro, dz. cyt., s. 434.

⁶⁷ D. Milani, dz. cyt., s. 109 i nn.

⁶⁸ Art. 195 (Testimonianza indiretta): „6. I testimoni non possono essere esaminati su fatti comunque appresi dalle persone indicate negli articoli 200 e 201 in relazione alle circostanze previste nei medesimi articoli, salvo che le predette persone abbiano depresso sugli stessi fatti o li abbiano in altro modo divulgati”.

⁶⁹ D. Milani, dz. cyt., s. 108.

⁷⁰ Art. 191 (Prove illegittimamente acquisite): „1. Le prove acquisite in violazione dei divieti stabiliti dalla legge non possono essere utilizzate.

2. L'inutilizzabilità è rilevabile anche di ufficio in ogni stato e grado del procedimento”.

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

zgłoszenia skutkować może karą pozbawienia wolności do jednego roku lub grzywną⁷¹. Obowiązek ten, zgodnie z art. 384 i wspomnianym już wcześniej art. 622, nie wiąże duchownych, którzy weszli w posiadanie takiej wiedzy w ramach spowiedzi lub kierownictwa duchowego⁷².

Penalizowane są nie tylko czyny składania fałszywych zeznań czy odmowy zeznań w sytuacji posiadania wiedzy o przestępstwie, ale także poplecznictwo. Przestępstwo polegające na utrudnianiu bądź udaremnianiu postępowania karnego przez udzielanie sprawcy przestępstwa pomocy w uniknięciu odpowiedzialności karnej zostało unormowane w art. 378⁷³. Postanowienia tego artykułu mają zastosowanie również w sytuacjach, gdy osoba wspierana nie ponosi odpowiedzialności lub wyraża się, że nie popełniła przestępstwa. W literaturze przedmiotu można znaleźć pogląd, że analizowany przepis nie dotyczy duchownych, którzy z racji swojej posługi weszli w posiadanie tego typu informacji⁷⁴.

Karę do czterech lat pozbawienia wolności prawodawca przewidział dla świadka, który odmawia składania zeznań lub składa fałszywe oświadczenia dotyczące faktów, na których okoliczność jest przesłuchiwany (art. 371 bis kodeksu karnego)⁷⁵. Przewidzianej karze nie podlega natomiast duchowny, który

71 Art. 364 (Omessa denuncia di reato da parte del cittadino): „Il cittadino, che, avendo avuto notizia di un delitto contro la personalità dello Stato, per il quale la legge stabilisce la pena di morte (1) o l'ergastolo, non ne fa immediatamente denuncia all'Autorità indicata nell'art. 361, è punito con la reclusione fino a un anno o con la multa da euro 103 a euro 1.032. (1) La pena di morte per i delitti previsti dal codice penale è stata abolita dall'art. 1 del D.Lgs.Lgt. 10 agosto 1944, n. 224”.

72 Art. 384 (Casi di non punibilità): „Nei casi previsti dagli articoli 361, 362, 363, 364, 365, 366, 369, 371-bis, 371-ter, 372, 373, 374 e 378, non è punibile chi ha commesso il fatto per esservi stato costretto dalla necessità di salvare sé medesimo o un prossimo congiunto da un grave e inevitabile nocumento nella libertà o nell'onore. Nei casi previsti dagli articoli 371-bis, 371-ter, 372 e 373, la punibilità è esclusa se il fatto è commesso da chi per legge non avrebbe dovuto essere richiesto di fornire informazioni ai fini delle indagini o assunto come testimonia, perito, consulente tecnico o interprete ovvero non avrebbe potuto essere obbligato a deporre o comunque a rispondere o avrebbe dovuto essere avvertito della facoltà di astenersi dal rendere informazioni, testimonianza, perizia, consulenza o interpretazione”.

73 Art. 378 (Favoreggiamento personale): „Chiunque, dopo che fu commesso un delitto per il quale la legge stabilisce la pena di morte (1) o l'ergastolo o la reclusione, e fuori dei casi di concorso nel medesimo, aiuta taluno a eludere le investigazioni dell'autorità, o a sottrarsi alle ricerche di questa, è punito con la reclusione fino a quattro anni. Quando il delitto commesso è quello previsto dall'art. 416-bis, si applica, in ogni caso, la pena della reclusione non inferiore a due anni. Se si tratta di delitti per i quali la legge stabilisce una pena diversa, ovvero di contravvenzioni, la pena è della multa fino a euro 516. Le disposizioni di questo articolo si applicano anche quando la persona aiutata non è imputabile o risulta che non ha commesso il delitto. (1) La pena di morte per i delitti previsti dal codice penale è stata abolita dall'art. 1 del D.Lgs.Lgt. 10 agosto 1944, n. 224”.

74 A. Licastro, dz. cyt., s. 562.

75 Art. 371 bis (False informazioni al pubblico ministero): „Chiunque, nel corso di un procedimento penale, richiesto dal pubblico ministero di fornire informazioni ai fini delle indagini, rende dichiarazioni false ovvero tace, in tutto o in parte, ciò che sa intorno ai fatti sui quali viene sentito, è punito con la reclusione fino a quattro anni”.

zgodnie z prawem nie powinien być zobowiązany do udzielenia informacji lub nie powinien być powołany na świadka. Odpowiedzialność duchownego wykluczona jest również w sytuacjach, w których nie został poinformowany o prawie do odmowy składania zeznań (art. 384 kodeksu karnego).

ZAKOŃCZENIE

Republika Włoska szanuje prawo duchownych do zachowania w tajemnicy informacji pozyskanych z racji sprawowania swojego urzędu. Fundamenty tej ochrony znajdujemy w Konstytucji Republiki Włoskiej. Stosowne przepisy, odnoszące się do wzajemnych relacji państwa i związków wyznaniowych, znalazły swoje miejsce wśród zasad naczelnych ustawy zasadniczej. Ustawę zasadniczą uzupełniają akty normatywne zapewniające tym podmiotom autonomię oraz niezależność. Gwarantują im także wolność religijną nie tylko w jej wymiarze indywidualnym, ale również wspólnotowym. Dużą rolę w tym zakresie odgrywają unormowania włoskiego kodeksu postępowania karnego i kodeksu karnego. Odpowiednie przepisy nakładają na duchownych obowiązek zachowania w tajemnicy faktów, o których dowiedzieli się z racji sprawowania swojego urzędu. Dotyczy to nie tylko duchownych katolickich i ich posługi jako duszpasterzy czy spowiedników, ale także duchownych innych wyznań.

Włoski kodeks karny za ujawnienie informacji pozyskanych w związku z pełnioną przez duchownego funkcją przewiduje stosowne kary, łącznie z karą pozbawienia wolności. Analiza powyższych unormowań pozwala z uznaniem odnieść się do włoskiej ochrony tajemnicy sakramentalnej oraz tajemnicy zawodowej duchownych. Uznanie jest tym bardziej uzasadnione, że treść rozmowy penitenta z kapłanem, jak przyjmuje się w orzecznictwie, nie musi być poprzedzona zastrzeżeniem poufności. Ochrona jest zagwarantowana, jeżeli nie ma wątpliwości co do intencji rozmówcy i okoliczności, w jakich wiedza została przekazana duszpasterzowi. Na uwagę zasługuje również fakt, że tajemnica zawodowa obowiązuje kapłana nawet w sytuacji, gdy informacje, o których mowa, zostały ujawnione w zeznaniach sądowych i nawet publikacja orzeczenia nie usprawiedliwia wyjawienia tajemnicy.

BIBLIOGRAFIA

Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Italiana che apporta modifi cazioni al Concordato Lateranense, *Gazzetta Ufficiale* 1985 Nr 85; AAS 75 (1985), s. 521–535. Alberici P., *Eccezioni al dovere di testimonianza*, Torino 1910.

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, AAS 82 (1990), s. 1033–1363.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983 r.), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks prawa kanonicznego*, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Corte di Cassazione, sezione VI penale, wyrok z dnia 14 lutego 2017 r., nr 6912.
- Costituzione della Repubblica Italiana zamieszczona na stronie internetowej Senatu Republiki Włoskiej, www.senato.it [dostęp: 14 lipca 2020 r.].
- Finocchiaro F., *Diritto ecclesiastico*, Bologna 2015.
- Gaudium et spes* [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 604 i nn.
- <https://it.chiesadigesucristo.org/> [dostęp: 7 lutego 2020 r.].
- http://presidenza.governo.it/USRI/confessioni/intese_indice.html [dostęp: 22 kwietnia 2020 r.].
- <http://presidenza.governo.it/USRI/confessioni/norme/89L101.html> [dostęp: 14 lutego 2020 r.].
- <https://ucei.it/> [dostęp: 14 lutego 2020 r.].
- <https://www.allsaintsrome.org/> [dostęp: 5 lutego 2020 r.].
- <https://www.chiesaluterana.it/statuto-della-chiesa-luterana/> [dostęp: 6 lutego 2020 r.].
- <https://www.chiesavaldeese.org/index.php> [dostęp: 30 stycznia 2020 r.].
- <https://www.jw.org/it/> [dostęp: 12 lutego 2020 r.].
- Jan Paweł II, *Fides et ratio*, Watykan 1998.
- Kantyka P., *Pokuta w refleksji teologicznej Kościoła anglikańskiego* [w:] *Pokuta dzisiaj. Materiały sesji naukowej zorganizowanej przez Polskie Towarzystwo Teologiczne Oddział w Radomiu 27 kwietnia 2010*, J. Wojtkuna (red.), Kraków 2010, s. 41–51.
- Kodeks karny wprowadzony na mocy Dekretu królewskiego z 19.10.1930 r., nr 1398, *Gazzetta Ufficiale* 1930 Nr 251.
- Kodeks postępowania karnego wprowadzony na mocy Dekretu Prezydenta Republiki z 22.09.1988 r., nr 447, *Gazzetta Ufficiale* 1988 Nr 250.
- Konstytucja Włoch, tłum. Zbigniew Witkowski, Warszawa 2004, <http://libr.sejm.gov.pl/tekoi/txt/konst/wlochy.html> [dostęp: 14 lipca 2020 r.].
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, ksiąg. II: *Lud Boży*, t. 2, cz. 1, red. J. Krukowski, Poznań 2005.
- Krukowski J., *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część ogólna* [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 4, Lublin 1987, s. 113–218.
- Licastro A., *I ministri di culto nell'ordinamento giuridico italiano*, Milano 2005.
- Listy Ojca Pio, II Korespondencja z Raffaeliną Cerase (1914-1915)*, tłum. M.E. Nowak, Kraków 2019.

- Majer P., *Ochrona prywatności w kanonicznym porządku prawnym* [w:] *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, red. P. Majer, Kraków 2002, s. 83–123.
- Milani D., *Segreto, libertà religiosa e autonomia confessionale*, Lugano 2008.
- Nota sull'importanza del foro interno e l'inviolabilità del sigillo sacramentale* (29 giugno 2019), http://www.vatican.va/roman_curia/tribunals/apost_penit/index_it.htm [dostęp: 10 grudnia 2019 r.].
- Nowosad S., *Grzech, pokuta i spowiedź z perspektywy protestanckiej*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 2014, nr 2, s. 37–65.
- Nykiel K., *Penitencjaria Apostolska: Trybunał miłosierdzia w służbie Kościołowi*, „*Teologia i Moralność*” 2015, t. 10, nr 2.
- Orzeszyna K., *Status prawny kościołów i innych związków wyznaniowych w Republice Włoskiej*, „*Przegląd Sejmowy*” 2006, nr 2, s. 61–79.
- Posynodalna Adhortacja Apostolska do biskupów, do duchowieństwa i wiernych o formacji kapłanów we współczesnym świecie*, AAS 84 (1992).
- Pastuszko M., *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999.
- Pietrzak M., *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*, Warszawa 1999.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Poznań 2003.
- Rakoczy T., *Ochrona tajemnicy spowiedzi. Zakaz wyjawiania okoliczności uciążliwych dla penitenta*, „*Annales Canonici*” 2009, nr 3, s. 136–137.
- Stanisz P., *Porozumienia w sprawie regulacji stosunków między państwem i niekatolickimi związkami wyznaniowymi we włoskim porządku prawnym*, Lublin 2007.
- Stanisz P., *Regulacja problematyki wyznaniowej w Konstytucji Republiki Włoskiej*, „*Przegląd Prawa Wyznaniowego*” 2013, nr 1, s. 135–153.
- Układ między Stolicą Apostolską i Republiką Włoską w sprawie rewizji konkordatu laterańskiego, podpisany 18 lutego 1984 r.* [w:] J. Krukowski, *Konkordaty współczesne. Doktryna, Teksty (1964-1994)*, Warszawa 1995, s. 423–455.
- Witkowski Z., *Ustrój konstytucyjny współczesnych Włoch*, Toruń 2004.
- Zubert B. W., *Sacramentale sigillum inviolabile est* [w:] *Divina et humana. Księga jubileuszowa w 65. rocznicę urodzin Księdza Profesora Henryka Misztala*, A. Dębiński, W. Bar, P. Stanisz (red.), Lublin 2001, s. 723–741.

STRESZCZENIE

Artykuł dotyczy zagadnienia ochrony informacji pozyskanych przez duchownych Kościoła katolickiego oraz innych Kościołów i związków wyznaniowych z racji sprawowania ich urzędu. Rozważania prowadzone są m.in. w oparciu o odpowiednie przepisy Konstytucji Republiki Włoskiej oraz stosowne unormowania włoskiego kodeksu postępowania karnego i kodeksu karnego. W przywołanej ustawie zasadniczej

Tajemnica spowiedzi i tajemnica zawodowa duchownych we włoskiej procedurze...

uregulowane zostały kwestie ochrony wolności religijnej oraz instytucjonalne relacje pomiędzy państwem i związkami wyznaniowymi. Ochrona, przewidziana w przepisach włoskiego kodeksu postępowania karnego i kodeksu karnego, obejmuje nie tylko wiadomości pozyskane przez duchownego, ale wszelkie inne dowody będące w jego posiadaniu z racji piastowanego urzędu czy stanowiska.

Analiza treści i aksjologii powyższych unormowań w świetle prawa wewnętrznego Kościołów czy związków wyznaniowych pozwala z uznaniem odnieść się do włoskiej ochrony tajemnicy sakramentalnej oraz tajemnicy zawodowej duchownych. Zapewnia to penitentowi ochronę przekazanych w ten sposób wiadomości.

Słowa kluczowe: tajemnica spowiedzi, sekret spowiedzi, tajemnica zawodowa duchownych, sakrament pokuty, spowiedź.

THE SEAL OF CONFESSION AND PROFESSIONAL SECRET OF CLERGYMEN IN
THE ITALIAN CODE OF CRIMINAL PROCEDURE AND PENAL CODE

The present article focuses on the issues regarding protection of the information obtained by clergymen of the Catholic church as well as other churches and religious associations by virtue of their office. The author's analyses have been based on the relevant principles of the Constitution of the Italian Republic as well as applicable laws of the Italian Code of Criminal Procedure and Penal Code. The above mentioned basic law regulates the issues of protection of religious freedom and institutional relations between the state and religious associations. Protection provided by the regulations of the Italian Code of Criminal Procedure and Penal Code covers not only the information acquired by clergymen but also every other proof they possess by virtue of their office or position held.

Analysis of the content and axiology of the aforementioned regulations, in the light of the internal law of churches or religious associations, allows for an appreciation of the Italian protection both of the sacramental seal and professional secret of clergymen, which ensures confidential status of the information the penitent has shared with them in this particular manner.

Keywords: seal of confession, secret of confession, professional secret of clergymen, sacrament of penance, confession.